

10 грудня 2020 року Інститут законодавства Верховної Ради України, спільно з Національною комісією зі стандартів державної мови, у дистанційному форматі провів експертні слухання «Європейська практика стандартизації юридичної термінології та її застосування в Україні».

Увага учасників була зосереджена на міжнародних стандартах уніфікації юридичної термінології, актуальних проблемах використання правничої термінології у процесі законотворення та перекладі міжнародних актів, застосуванні європейської практики уніфікованого перекладу правових документів.

Відкриваючи слухання, народний депутат України, академік НАН України **Олександр Копиленко** зазначив, що прагнення досягти оптимальної впорядкованості юридичної термінології на національному та міжнародному рівнях спонукає до співробітництва урядовців, науковців, передусім правознавців, юрлінгвістів-експертів, лексикографів, перекладачів, фахівців суміжних галузей в опрацюванні універсальних правил стандартизації термінологічних одиниць, визначенні загальних критеріїв якості, оцінки, добору стандартизованих (еталонних) термінів із наявного у мовних системах термінологічного матеріалу. Ці завдання є актуальними з огляду на масштабність та складність проблем стандартизації юридичної термінології на міжнародному рівні, пов'язаних з особливостями та, відповідно, асиметрією правових і термінологічних систем.

Виконувач обов'язків директора Інституту законодавства, член-кореспондент НАН України, Надзвичайний та Повноважний Посол України **Євген Бершеда** наголосив, що вивчення європейського досвіду уніфікації термінологічних одиниць (юридичні терміни ЄС – результат компромісу) може бути застосованим у практиці українського законотворення, юридичного перекладу міжнародних нормативно-правових актів та кодифікації термінології у нормативно-правових та лексикографічних джерелах.

Заступник голови Національної комісії зі стандартів державної мови, кандидат філологічних наук, доцент **Володимир Мозгунов**, представляючи учасникам експертних слухань новий центральний орган виконавчої влади, зауважив, що сам факт створення Національної комісії зі стандартів державної мови є свідченням того, що держава починає усвідомлювати значущість опрацювання і впровадження мовних стандартів у професійній сфері спілкування, у творенні нормативно-правових документів. На необхідності стандартизації саме юридичної термінології наголошує Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Зважаючи на те, що мова є основним інструментом роботи для переважної більшості фахівців-юристів, проблеми стандартизації у цій сфері є надзвичайно важливими як для фахівців, так і для всіх громадян. Саме у тексті юридичного документа мова найвиразніше реалізує свої перформативні функції. Вирок чи ухвала суду як перформативний акт мовлення можуть змінити життя не лише громадянина, а й групи людей.

Конституція, закони, укази й постанови – саме ці тексти визначають, як суспільство функціонує сьогодні та як це відбуватиметься через десять чи двадцять років.

У зв'язку із цим фахівці Національної комісії, експерти, яких комісія почала залучати до виконання своїх завдань, звертають увагу не лише на проблеми стандартизації окремих термінологічних одиниць у галузі права. Проблемою є те, якою мовою сьогодні взагалі створюють юридичні документи в Україні. Це мова не стільки України як незалежної держави, що дотримується прав і свобод громадянина, скільки УРСР – частини тоталітарної держави, для якої громадянин не мав ніякого значення, був особою, частиною «населення», але не громадянином. Саме мова юридичного документа має підкреслити значущість громадянина, зробити його суб'єктом формування суспільних відносин.

Українські нормативно-правові акти рясніють конструкціями, які «несуть» у собі семантику безсуб'єктності, знеособленості або вказують на те, що громадянин є лише інструментом. З іншого боку, конструкції, успадковані від мови радянської, нівелюють суб'єктність самої держави, її законів й органів влади.

Коло питань, які висвітлювали учасники експертних слухань, вказує на важливість того, що законотворець має усвідомити ці проблеми, а фахове співтовариство юристів і лінгвістів – бути готовим до їх розв'язання. Експертні слухання є одним із перших, але вагомих кроків, покликаних визначити формати взаємодії, створення фахових колективів, що опрацьовуватимуть питання юридичної термінології й мови юридичного документа.

На особливостях використання європейського досвіду уніфікації юридичної термінології зупинилася завідувач відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства, доктор юридичних наук, професор **Олена Гріненко**. У процесі імплементації норм права ЄС до вітчизняного законодавства його термінологічний апарат збагачується новими правовими поняттями й категоріями, номінаціями на їх позначення, до пошуку яких науковці, законотворці й перекладачі докладають чимало зусиль.

У цьому контексті важливо звернути особливу увагу на досвід країн-членів ЄС. Заступник завідувача відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства, кандидат юридичних наук **Анна Кондратова** відзначила, що в європейських країнах із двома або більше офіційними мовами вироблено ефективну практику уніфікації юридичної термінології при дублюванні нормативно-правової бази різними мовами. Зокрема, щороку офіційні мовні установи регіонів Бельгії організують спільний колоквиум і приймають резолюції та рекомендації для уряду та парламенту щодо унормування юридичної термінології у законодавчих актах, правилах перекладу, ухвалюють зміни до офіційних правил граматики тощо.

Головний науковий співробітник Інституту законодавства, доктор

юридичних наук, доцент **Тетяна Телькінєна** наголосила, що у парламенті Швейцарії діє окрема комісія, завданням якої є вивчення всіх юридичних текстів, що готує федеральна адміністрація, перевірка текстів документів у перекладі на відповідність стандартам зрозумілості, правильності та послідовності. Цей орган відповідає за вивчення лінгвістичної якості й розробку нормативно-правових актів німецькою та французькою, а в деяких випадках італійською, мовами. Комісія є першим читачем проектів правових актів та здійснює неупереджену оцінку текстів. Незалежна експертиза такого характеру є важливою, оскільки тексти, як правило, пишуть експерти, які не мають спеціальної підготовки у складанні правових документів різними мовами.

Завідувач сектору організації дослідницької служби Інституту законодавства Верховної Ради України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Ірина Гуменюк** висловила переконання, що важливість осучаснення юридичної термінології в умовах трансформації національної правової системи та з урахуванням процесу запровадження європейських стандартів прав людини не викликає сумнівів. Утім, цей процес потребує виваженого підходу. Започаткована у 90-х роках минулого століття практика широкого використання у мовленнєвих засобах іменників на позначення осіб жіночої статі набула офіційного визнання у відповідній ухвалі Парламентської асамблеї 2010 року. У сучасній мові активізувалися процеси «співвідносності іменників», коли чоловічий рід у найменуваннях осіб можна перетворити на жіночий (фемінітивні форми). Це явище набуває поширення в українській мові, особливо у публіцистичному та побутовому мовленні. Водночас боротьба із сексистськими уявленнями у мовних нормах має обмежуватися правилами офіційно-ділового стилю, яким пишуться закони, судові рішення та інші документи. Через вимогу користуватися однозначними одиницями доводиться віддавати перевагу іменникам чоловічого роду, щоб не виникало різночитань. Зокрема, притаманні судовому провадженню терміни «адвокат», «прокурор», «суддя», «відповідач» використовують на позначення осіб як чоловічої, так і жіночої статі. Зазначене відноситься і до текстів законодавчих актів, що необхідно враховувати у законотворчому процесі.

Говорячи про фемінітивні форми, **Володимир Мозгунов** зауважив, що Національна комісія зі стандартів державної мови в цьому питанні взаємодіє з Урядовою уповноваженою з гендерної політики, Національним агентством з питань державної служби, Мінекономіки та Міністерством охорони здоров'я і почала опрацьовувати рекомендації щодо використання фемінітивів для позначення посад у сфері державної служби та охорони здоров'я. Водночас ця проблема пов'язана із міжнародними зобов'язаннями України у сфері антидискримінаційних норм, і в цьому питанні слід враховувати міжнародні тенденції у ставленні до гендерно чутливої мови. Жінка, обіймаючи певну посаду, повинна мати можливість вибору, яку саме форму (маскулітивну чи фемінітивну) їй обрати для визначення свого статусу в офіційному спілкуванні, а також у документах.

Головний консультант відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства, доктор юридичних наук, професор **Наталія Камінська** звернула увагу на тенденції сучасного розвитку юридичної термінології. В умовах взаємодії та взаємовпливів різних правових систем, євроінтеграції і цифрової глобалізації, а також з огляду на специфіку юридичної професії, з-поміж іншого має місце поширення юридичного сленгу. Безумовно, професійна мова юристів має бути орієнтована на доступність розуміння іншими людьми з метою впливу на їхню свідомість і діяльність, а також на соціальну взаємодію. Водночас в умовах активного використання юридичного сленгу постає питання його доцільності та допустимих меж.

На проблемі якісного добору термінів для стандартизації наголосила головний науковий співробітник сектору «Українська школа законотворчості» Інституту законодавства, кандидат філологічних наук, доцент **Наталія Артикуца**, яка вважає, що такий добір неможливий без комплексної оцінки правового змісту та різноманітних мовних параметрів окремих термінів. Щоби запобігти необ'єктивності (помилковості, однобічності, упередженості) в оцінці термінологічного матеріалу, треба добре знати історію та закономірності формування термінологічно-правового фонду української мови, специфіку юридичного терміна, його парадигматичні і синтагматичні зв'язки, нормативні та ненормативні терміновживання в юридичному мовленні. До такої справи доцільно долучити найдосвідченіших фахівців – тих, хто здобув і правничу, і лінгвістичну вищу освіту, опанував основи юридичного термінознавства та юридичної лінгвістики, має досвід нормопроектувальної або термінографічної роботи, володіє, окрім української, іншими мовами. Колективу, який працюватиме над створенням стандартів, слід уважно дослухатися до пропозицій і рекомендацій правників щодо уточнення значень термінів, чіткого розмежування синонімів, усунення термінологічних розбіжностей, заповнення термінологічних лакун тощо. Важливо передбачати наслідки «невдалих» термінологічних стандартів («міни сповільненої дії») у різних сферах юридичної діяльності і відкидати все, що виявиться хибним, незручним і неприйнятним для практичного застосування у сфері державно-правового регулювання суспільних відносин. Запропоновані термінологічні стандарти мають бути спочатку обговорені у науковому та фаховому колі, доопрацьовані з урахуванням висловленої критики, і, врешті-решт, підтримані або відхилені професійною спільнотою правників та громадськістю.

На завершення завідувач відділу теорії і практики законотворчої діяльності Інституту законодавства, доктор юридичних наук **Ірина Костицька** підкреслила, що головним орієнтиром і кінцевою метою стандартизації має бути створення досконалої, несуперечливої, зрозумілої правової комунікації системи юридичних термінів, застосування якої сприятиме підвищенню рівня якості українського законодавства.